

RIZA TEVFIK'İN FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VE MECNÛN'U ÜZERİNE NOTLARI*

*Erdoğan TAŞTAN***

ÖZET

Klasik şiirimizin güçlü temsilcisi Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn adlı mesnevisi, edebiyatımızın en önemli eserlerinden biridir ve şu ana kadar çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınıp farklı yönleriyle birçok incelemenin konusu olmuştur. Eser üzerinde görüşlerini dile getiren şahsiyetlerden biri de Rıza Tevfik'tir. Döneminde farklı edebî meseleler hakkındaki düşünceleriyle dikkat çeken müellif, Fuzûlî üzerinde de durmuş, onun edebî yönünü ve eserlerini çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Fuzûlî hakkındaki görüşlerinin önemli bir bölümünü gazete ve dergilerde yayımladığı yazılarla dile getiren Rıza Tevfik, ayrıca Yeni Şark Kütüphanesi tarafından 1342/1924 yılında Külliyyât-ı Fuzûlî adıyla yayımlanan kitabın sayfa kenarlarına şairin eserleriyle ilgili düşüncelerini kısa notlar hâlinde kaydetmiştir. Söz konusu kitapta Fuzûlî'nin Türkçe Divân, Beng ü Bâde, Sâkinâme, Şikâyetnâme ve Leylâ ve Mecnûn adlı eserleriyle M.Fuat Köprülü'nün kitap için yazdığı giriş yazısı yer almaktadır. Çalışmamız, bu eserlerden biri olan Leylâ ve Mecnûn hakkında Rıza Tevfik'in düşüncelerini ihtiva eden notları ele almaktadır. Ayrıca çalışmada yeri geldikçe notlar hakkında bazı açıklamalar yapılmıştır.

Rıza Tevfik, Leylâ ve Mecnûn hakkındaki düşüncelerini dile getirirken Fuzûlî'nin dil ve üslubu, edebî yönü, etkilediği ve etkilendiği şahsiyetler üzerinde durmuş, eserde yer alan anlaşılması güç bazı kelimelerin anlamlarını vermiş ve gerekli gördüğü bazı beyitleri de izah etmiştir. Ayrıca elindeki nüshayı farklı bir nüsha ile karşılaştırarak metnin bazı bölümleri için nüsha farkı vermeyi de ihmal etmemiştir. Bu özellikleriyle söz konusu notların hem Fuzûlî hem de Leylâ ve Mecnûn hakkında yapılacak araştırmalar için dikkate değer bir kaynak olduğu ve araştırmacılara önemli bilgiler sunduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, Rıza Tevfik, notlar

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı, El-mek: e_tastan@mynet.com

RIZA TEVFIK'S NOTES ON FUZÛLÎ'S LEYLÂ AND MECNÛN

ABSTRACT

Leylâ and Mecnûn of Fuzûlî who is the powerful representative of our classical poetry is one of the most important works of our literature and was handled by various researchers up to now and had been the subject of several investigation with it's different aspects. One of the figures who expressed their views on the work is Rıza Tevfik. The author who attracted attention with his thoughts on the different literary issues in his period had harpped on Fuzûlî and evaluated his literary aspect and works from various angles. Rıza Tevfik who expressed a significant portion of his views about Fuzûlî by articles published in newspapers and magazines as well as wrote his thoughts about Fuzûlî's works in short notes on the edges of the pages of the book published under the name of Külliyyât-ı Fuzûlî by Yeni Şark Kütüphanesi in 1342/1924. This book includes Fuzûlî's Turkish Dîvân, Beng ü Bade, Sâkinâme, Şikâyetnâme, Leyla and Mecnun and introduction which was written by M.Fuat Köprülü for this book. Our study deals with notes which contains Rıza Tevfik's thoughts about Leylâ and Mecnûn. We also made some comments about notes in the study in places.

While expressing his thoughts on Leylâ and Mecnûn, Rıza Tevfik harpped on Fuzûlî's language and style, his literary aspect, the figures influenced him and the figures were influenced by him and defined the meaning of some words which are difficult to understand and described some couplets. He also compared his copy with the different transcript and defined some differences between two copies. With these features, these notes are remarkable sources for researches on Fuzûlî and Leylâ and Mecnûn, hence these notes provide important information for researchers.

Key Words: Fuzûlî, Leylâ and Mecnûn, Rıza Tevfik, notes

Giriş

Edebiyatımızın önemli simalarından biri olan Rıza Tevfik [1869-1949], farklı edebî tartışmalar, meseleler ve şahsiyetlere dair görüşlerini devrin matbûatında yayımlamış olduğu çeşitli yazılarla dile getirmiştir. Yazılarında, yaşadığı dönemin edebî ortamı, meseleleri ve şahsiyetleriyle ilgili görüşlerini ifade ettiği gibi klasik edebiyatımız üzerine düşüncelerini de dile getirmiş, divan şiiri ve şairleri hakkında çeşitli fikirler beyan etmiştir. Divan edebiyatının doğuşu, divan şiirinin genel özellikleri, önde gelen şairleri ve bazı nazım şekilleriyle ilgili birçok görüşün yer aldığı bu yazılar, 1914-1945 yılları arasında yayımlanmıştır.

Rıza Tevfik, söz konusu yazılarında divan edebiyatını klasik özelliklere sahip bir edebiyat olarak değerlendirip belli dönemlerde zirveye ulaştığını kabul etmekle birlikte bu edebiyatın bazı özelliklerini tenkit etmekten de geri durmamıştır. Bu tenkitler daha ziyade divan edebiyatının hayal ve düşünce dünyası, divan şairlerinin kullandığı edebî sanatlar, bu edebiyatta karşımıza çıkan nazîrecilik geleneği gibi konular etrafında şekillenmektedir.

Rıza Tevfik yazılarında, klasik edebiyatın hayal ve düşünce dünyasını “garâbet” olarak nitelerken, bu hususta en büyük kusurun “mürâat-ı nazîr” sanatında görüldüğünü ve bu sanatı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

kullanamayan ya da yanlış şekilde kullanan kötü sanatkârların eski şiirde görülen “garâbet-i tasavvur”a sebep olduklarını söyler. Ayrıca eski edebiyatın önemli bir özelliği olarak ortaya çıkan bu “garâbet-i tasavvur”un, divan şiirinin sanat algısına ve o devrin âdet, gelenek, zevk ve anlayışına tamamen uygun olduğunu da belirtir.

Şairler tarafından kullanıla kullanıla basmakalıp bir hâl alan istiâre ve teşbihler de Rıza Tevfik'in divan şiirinde tenkit ettiği özelliklerdendir. Ona göre divan şairleri “taze mazmun” ve “işitilmedik söz” bulmak peşinde koştuklarından kullandıkları istiâre ve teşbihler de zaman içinde garip bir hâle gelmiştir.

Müellif, nazîreciliğin de bu edebî geleneğe eleştirilmesi gereken noktalardan biri olduğunu düşünür ve zaman içinde bir sanat eseri ortaya koymaktan ziyade âdeta şairler arasında bir müsabaka hâline dönüştüğünü, yine de klasik edebiyat geleneği içinde bir ayıp veya suç olarak görülmediğini ve çok tabii karşılandığını belirtir.

Yazılarında, divan şiirinde kullanılan kaside, naat, rubâî gibi nazım şekilleriyle ilgili düşüncelerini de dile getiren Rıza Tevfik ayrıca Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nâ'îlî-i Kadîm, Nâbî, Nedim, Şeyh Gâlib gibi farklı dönemlerde yaşamış bazı divan şairlerini de ele almış, onlarla ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur¹.

Rıza Tevfik'in Gözüyle Fuzûlî

Rıza Tevfik'in üzerinde en çok durduğu ve gerek sanatı gerek eserleriyle ilgili çeşitli değerlendirmeler yaptığı divan şairi Fuzûlî'dir. Fuzûlî ile ilgili kaleme aldığı yazılar dışında şair hakkında müstakil olarak *Fuzûlînâme* adlı bir eser hazırlığında olduğu, ancak çeşitli sebeplerle bu eseri tamamlayamadığı da bilinmektedir². Fuzûlî hakkındaki yazılarında onu, klasik özelliklere sahip birkaç Osmanlı şairi arasında sayan ve şiirdeki fitrî kabiliyetini takdir eden Rıza Tevfik, bu kabiliyetine rağmen onun da nazîrecilikten kurtulamadığını ve İranlı bazı şairlerin tesiri altında kaldığını dile getirir. Müellife göre bu tesir, ya onlardan ilham almak ya da bu şairlerin şiirlerine nazîreler yazmak şeklinde kendini gösterir. Rıza Tevfik bu düşüncesini Fuzûlî'nin bazı şiirlerini, etkilendiğini ve kendilerine nazîre yazdığını düşündüğü şairlerin şiirleriyle karşılaştırarak ispatlamaya çalışır³. Rıza Tevfik'in, şair hakkındaki düşünceleri arasında en dikkate değer olanlardan biri ise, onun Hurûfî olduğu iddiasıdır. Ona göre Fuzûlî, itikat bakımından Hurûfî olmakla kalmamış, zaman zaman bu mezhebin propagandasını da yapmıştır. Rıza Tevfik, bu iddiasını ispat etmek için Fuzûlî'nin eserlerinden deliller getirmeyi de ihmal etmemiştir. Yazılarında Fuzûlî'nin aşk nazariyesi üzerinde de duran Rıza Tevfik, onu “aşk-ı hakîkî” veya “aşk-ı ma'nevî” olarak tarif edilen ilâhî aşka ulaşmış “şûrîde bir âşık” olarak değerlendirmekte ve onun bu aşk nazariyesini bir hayat felsefesi olarak benimsediğini ve zaman zaman da savunduğunu ifade etmektedir⁴.

Müellif, Fuzûlî'ye dair görüşlerini yayımladığı çeşitli yazılarda dile getirmekle kalmamış, Yeni Şark Kütüphanesi tarafından 1342/1924 yılında “Külliyât-ı Fuzûlî” adıyla yayımlanan eseri ve bu eserin başında yer alan M.Fuat Köprülü'nün Fuzûlî'ye dair monografisini tetkik ederek şairin sanatı ve eserleriyle ilgili düşüncelerini metnin çeşitli yerlerine kısa notlar hâlinde kaydetmiştir⁵.

¹ Rıza Tevfik'in klasik edebiyatın genel özellikleri, nazım şekilleri ve bazı şairleri ile ilgili değerlendirmeleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 2004, s.120-148.

² Abdullah Uçman, “Rıza Tevfik'in Kaleminden Fuzûlî ve Leylâ ile Mecnun”, *Osmanlı Araştırmaları*, C: XXV, İstanbul 2005, s.203.

³ *A.g.m.*, s.209, 210

⁴ *A.g.m.*, s.206

⁵ Notların bulunduğu nüshayı vererek üzerinde çalışmamı tavsiye eden sayın Doç. Dr. Ömer Zülfe'ye gösterdiği incelikten dolayı teşekkür ederim.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Yeni Şark Kütüphanesi tarafından yayımlanan bu eser, daha önce Ahmet Kâmil Matbaası tarafından 1328/1910 yılında “Musahhah Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî” ve Ahmet Halit Kütüphanesi tarafından 1329/1911 yılında “Dîvân-ı Fuzûlî” adlarıyla yayımlanan eserlerin 1342/1924 yılında aynen yayımlanmış hâldir. Bu neşre ayrıca diğerlerinde bulunmayan Köprülü’nün Fuzûlî monografisi eklenmiştir⁶. Bu baskıya giriş mahiyetinde eklenmiş söz konusu monografide Köprülü, Fuzûlî’ye kadar Âzerî edebiyatı, Fuzûlî’nin hayatı, eserleri, sanatı, şöhreti ve tesirleri gibi konularla ilgili bazı değerlendirmelere yer vermiştir. Rıza Tevfik’in, muhtemelen, yazmayı düşündüğü *Fuzûlînâme* adlı esere hazırlık amacıyla tuttuğu ve bu büyük şairi genel özellikleriyle değerlendirdiği notlar, Köprülü’nün giriş yazısı, Fuzûlî’nin Türkçe Dîvân, Beng ü Bâde, Sâkînâme, Şikâyetnâme ve Leylâ ve Mecnûn adlı eserleri üzerinedir. Bu notlardan Fuzûlî’nin Türkçe Dîvân’ı ile ilgili olanlar daha önce yayımlanmıştır⁷. Bu makalede de Leylâ ve Mecnûn ile ilgili notlara yer verilmiştir.

Aslında Rıza Tevfik, Leylâ ve Mecnûn hakkındaki düşüncelerini sadece yazımızın konusunu teşkil eden notlarla ortaya koymamış, klasik edebiyat ve Fuzûlî ile ilgili yazılarında da zaman zaman bu eserle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca müellifin terakesinden çıkan ve 24 Temmuz 1934 tarihini taşıyan müsvedde hâlindeki on sayfalık bir belgede de Leylâ ve Mecnûn ile ilgili bazı değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir⁸. Esasen Leylâ ve Mecnûn’un bölüm başlıklarının bir özeti mahiyetinde olan bu belgede Rıza Tevfik yer yer bölümlerle ilgili dikkate değer bazı düşüncelerini de ortaya koymuştur. Söz konusu belgenin muhteviyatıyla bu makaleye konu olan notlar arasında yer yer benzerlikler görülse de müellifin Leylâ ve Mecnûn hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden bu iki kaynağın, eseri farklı açılardan ve farklı bir yöntemle değerlendirdikleri ve bu yüzden de birbirinin tamamlayıcısı oldukları söylenebilir.

Notların Genel Özellikleri

Rıza Tevfik’in “Külliyyât-ı Fuzûlî” adlı esere kaydettiği ve Leylâ ve Mecnûn hakkındaki değerlendirmelerini ihtiva eden notlar, farklı noktalara temas etmekle birlikte aralarında benzer muhteviyatta olanlar da vardır. Bu notların muhteviyatlarına göre genel özellikleri şu şekilde ortaya konabilir:

1-) Rıza Tevfik, notların bir kısmında eserin bazı beyitleriyle ilgili takdir ve beğenilerini gösteren ifadelerle yer vermiştir. Kırka yakın beyit için “güzel”, “güzel ve temiz”, “çok doğru”, “bravo!”, “pek güzel”, “mühimdir”, “sahîh”, “hoş mısra” gibi takdir edici ifadeler kullanmış, bu ifadelerin birçoğundan sonra herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Farklı beyitler için söylenmiş bu müspet ifadelerin önemli bir kısmı birbirinin tekrarıdır ibaret olduğundan bu makalede onların

⁶ Müjgan Cunbur, *Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, Maarif Basımevi, İstanbul 1956, s. 4. Kemal Edip Kürkçüoğlu da bu eserle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “Sayın Prof. Fuâd Köprülü’nün ‘Fuzûlî: Hayâtı ve Eseri’ adlı monografisi başa geçirilmek sûretiyle 1924 (h.1342) tarihinde Şark Kütübhanesi tarafından satışa çıkarılan *Külliyyât-ı Fuzûlî*, eserin h.1329 (1911) basımından başka bir şey değildir. Başa monografi konulmuş, iç kapakla Külliyyât’ın birinci sahifesini teşkil eden ilk yaprak yaniden basılarak yapıştırılmıştır. Bu değişiklik, az bir dikkatle kâğıdın cinsinden, harflerin puntosundan kolayca anlaşılır. Denilebilir ki monografi, 1329’da basılıp da satılmayan nüshalara sürüm yolu açmış, Fuzûlî’nin hassâs rûhu, bulunduğu huzûr âleminde, kitapçının bu hareketini herhalde üzüntü ile karşılamıştır.” Bkz., Kemal Edip Kürkçüoğlu, “Fuzûlî’nin Bilinmeyen Şiirlerinden Birkaçı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: VI, S: 4, Ankara 1948, s.319-328.

⁷ Ömer Zülfe, “Rıza Tevfik’in Fuzûlî Dîvânı Üzerine Notları” *Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C: XVIII, S:I, Ankara 2011, s.101-124.

⁸ Bu belge Abdullah Uçman tarafından “Rıza Tevfik’in Kaleminden Fuzûlî ve Leylâ ile Mecnûn” başlığını taşıyan makalede yayımlanmıştır. Bkz. Abdullah Uçman, *a.g.m.*, s.203-224.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

tamamına yer verilmemiş, sadece kendilerinden sonra açıklama yapılmış benzer ifadeler makaleye dahil edilmiştir. Rıza Tevfik, eserdeki bazı beyitler için de menfî değerlendirmelerde bulunmuş, “tatsız bir gazel daha”, “zevzeklikler!”, “garîb ve pek zevzek düşünceler”, “fenâ ve soğuk cinâs-ı lafzî oyunları” gibi olumsuz ifadelere yer vermiştir. Ancak bu tür değerlendirmelerin sayısı diğerlerine göre oldukça azdır.

2-) Rıza Tevfik, elindeki metni “eski nüsha” olarak nitelediği başka bir metinle karşılaştırmış ve nüsha farklarını metnin ilgili bölümlerine kaydetmiştir. Müellifin karşılaştırma yaptığı bu nüsha muhtemelen daha önce *Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî* adıyla Tasvîr-i Efkâr Matbaası tarafından basılan kitap olmalıdır⁹. Zira kaydedilen nüsha farkları bu kitaptakilerle uyusmaktadır. Müellif, elindeki metinde yer almayan bazı beyitleri de karşılaştırma yaptığı nüshadan hareketle metnin ilgili bölümlerine eklemeyi ihmal etmemiştir. Ayrıca nüsha farkı olarak verilen bazı kelimeler hakkında zaman zaman açıklamalar yapıldığı da görülmektedir.

Notlar arasında elliye yakın nüsha farkına yer verilmiştir. Rıza Tevfik'in karşılaştırma yaparken metinler arasındaki farkların tamamını kaydetmediği ve belli bir kritere göre eleme yaptığı da anlaşılmaktadır. Nüsha farkı olarak verilen varyantların önemli bir bölümü, daha önce Necmettin Halil Onan tarafından eserin çeşitli yazma nüshaları karşılaştırılarak hazırlanan *Leylâ ile Mecnun*¹⁰ adlı eserde de yer almaktadır. Bundan dolayı bu makalede sadece *LM* de yer almayan varyantlara ve *LM* de bulunduğu halde hakkında bazı açıklamalar yapılan varyantlara yer verilmiştir.

3-) Rıza Tevfik, Fuzûlî'nin dili ve üslûbu üzerine de bazı tespitlerde bulunmuş, ele aldığı beyitlerde bu açıdan dikkatini çeken noktaları kısaca belirtmiştir. Notlar arasında yer alan “sûfiyâne”, “Âzerî şivesi”, “temîz Fârisî”, “çok zarîf”, “Acem tarz-ı ifâdesi”, “Acem mübâlağası, soğuk nevâ”, “ifâde-i Acemiyye”, “Acemâne edâ”, “Hayyâmâne.”, “çok belîg ve sehl-i mümteni”, “pek samîmî ve muhlisâne” gibi bazı ifadeler, Fuzûlî'nin dil ve üslûbuyla ilgili değerlendirmeleri ihtiva etmektedir. Bu değerlendirmeler, Fuzûlî'nin eserlerini ve sanatını bu açıdan inceleyecek araştırmacılar için önemli veriler sunmaktadır.

4-) Notlar arasında, edebî sanatlarla ilgili bazı değerlendirmelerin yer aldığı da görülmektedir. Rızâ Tevfik, Leylâ ve Mecnûn'da tespit ettiği “cinâs (cinâs-ı lafzî), teşbih, mübâlağa” gibi bazı edebî sanatları, ilgili beyitlerin yanına kaydetmiş, ayrıca bir üslûp özelliği olarak sehl-i mümteni üzerinde de durmuş ve çok sayıda beyte sehl-i mümteni örneği olarak işaret etmiştir. Birçok beyit için zikredilen bu tür notlar birbirinin tekrarı mahiyetindedir ve bu yüzden bu yazıda bunların tamamına yer verilmemiştir.

5-) Rıza Tevfik'in tuttuğu notlarda, Leylâ ve Mecnûn'da anlaşılması zor olan bazı kelimelerin anlamlarının verildiği de görülmektedir. Bu tür kelimelerin anlamları çoğu zaman, “eyesinden: ya'ni sâhibinden”, “*tur*: 'kalk' demektir”, “*bâver*: i'timâd”, “*çizginmek*: dolanmak”, “*tereddüd*: gidip gelmek”, “*mismâr*: çivi”, “*dün*: tün, gece”, “*kem*: az” örneklerinde olduğu gibi kısaca aktarılmış, ancak bazı yerlerde ele alınan kelimenin etimolojisine kadar inen ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

6-) Notlarda, anlaşılması zor bazı kavram ve beyitlerin izah edildiği de görülmektedir. Rıza Tevfik, bu tür beyitleri izah ederken Fuzûlî'nin sanat ve edebiyat yönü ile ilgili düşüncelerini de dile getirmiş, onun klasik edebiyatımızdaki yerini tespitte çalışmıştır. Zaman zaman Fuzûlî'nin sanatının temelini oluşturan bazı unsurlara da yer verilen bu tür izahlar, özellikle klasik

⁹*Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*: Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1286.

¹⁰ Fuzûlî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Haz.: Necmettin Halil Onan), Maarif Basımevi, İstanbul 1955. Bu eser, bu makalede *LM* kısaltmasıyla gösterilmiştir.

edebiyatımızın bu büyük şairinin etkilendiği ve etkilediği şairleri, eserlerinden örnekler vererek ifade etmesi bakımından son derece önemlidir.

7-) Notların bazılarında, “Aşk bahsinde zikre şâyândır.”, “İçki hakkında zikre şâyândır.”, “Hüsün ve aşk hakkında nazariyyedir ve zikre şâyândır aşk bahsinde.”, “Bu ‘acîb haşhâş teşbîhi evvelce de geçti, zikre şâyândır.”, “Burada Mecnûn âşıklığın nasıl olması icâb ettiğini nakl ediyor ki bu bahsde zikri lâzımdır.” gibi ifadelerle yer verilmiştir. Eserin farklı beyitleri hakkında zikredilen bu ifadelerden anlaşıldığına göre Rıza Tevfik, Leylâ ve Mecnûn ile ilgili muhtemelen şerh mahiyetinde daha geniş çaplı ve derli toplu bir çalışma yapmayı düşünmüş, bununla ilgili çeşitli konu başlıkları tespit etmiş ve notlarında bu konularla ilgili olan beyitleri de belirtmiştir¹¹.

Bu makale hazırlanırken önce ele alınan beyte, ardından Rıza Tevfik’in beyit ile ilgili açıklama notuna yer verilmiştir. Beyitler, *LM*’deki beyit sırası esas alınarak numaralandırılmıştır. Ayrıca Rıza Tevfik’in beyitle ilgili yaptığı açıklamanın, “Külliyât-ı Fuzûlî”nin hangi sayfasında yer aldığı da açıklamanın sonuna kaydedilmiştir.

Rıza Tevfik’in Fuzûlî ve eserleriyle ilgili notlarını kaydettiği “Külliyât-ı Fuzûlî”nin, genel olarak basıldığı dönemin imlâ özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Ancak eserde zaman zaman Azeri lehçesi imlâ özelliklerine de yer verilmiştir. Bu yönüyle eserde imlâ açısından kısmen tutarsızlıklar görüldüğü söylenebilir. Hem bu tutarsızlıkları gidermek hem de Fuzûlî’nin eserlerinde kullandığı düşünülen imlâyı doğru yansıtabilme amacıyla bu makalede ele alınan beyitler, *LM*’de olduğu gibi Azeri lehçesi imlâ özelliklerini yansıtmak şeklinde kaydedilmiştir.

Sonuç

Rıza Tevfik’in Leylâ ve Mecnûn’dan hareketle Fuzûlî ve sanatı hakkındaki değerlendirmelerini ihtiva eden bu notlar, farklı açılardan önem taşımaktadır. Öncelikle klasik şiir geleneğinin son bulduğu, Tanzimat dönemiyle başlayan ve değişen sanat anlayışı etrafında şekillenen tartışmaların hâlâ devam ettiği bir dönemde kaydedilen bu notlar özelde Rıza Tevfik’in, genelde de yeni şiir temsilcilerinin eski şiire ve Fuzûlî’ye bakışı noktasında bize önemli veriler sunmaktadır. Notlar incelendiğinde, Rıza Tevfik’in yer yer Fuzûlî’yi ve divan şiirinin sanat anlayışını tenkit ettiği görülse de genel olarak bu büyük şairi ve mensup olduğu şiir geleneğini takdir ettiği ve edebiyatımızın önemli simaları arasında Fuzûlî’yi de saydığı dikkati çekmektedir.

Notlar arasında, Leylâ ve Mecnûn’daki çeşitli kelime ve kavramları açıklayan bilgilere yer verilmiş olması da onları önemli kılan noktalardan biridir. Eski şiir geleneğine vakıf biri olarak Rıza Tevfik’in, Leylâ ve Mecnûn’da geçen bazı kelime ve kavramlara getirdiği söz konusu izahlar, beyitler hakkında verdiği bilgiler, konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Müellifin, Fuzûlî’nin dili ve üslubu hakkında dile getirdiği düşünceler de dikkate değerdir. Bilhassa Fuzûlî’nin etkilendiği ve kendisinden etkilenen şairlerden, eserlerinden de örnekler verilerek bahsedilmiş olması, şairin sanatı ve şiir anlayışıyla ilgili tespitlere yer verilmesi bu notların önemini arttırmaktadır.

Sonuç olarak Rıza Tevfik’in bu makaleye konu olan değerlendirmeleri, Fuzûlî’yi ve eserini anlama noktasında araştırmacılara farklı bir bakış açısı sunmaktadır ve bundan sonra da hem bu büyük şairi hem de Leylâ ve Mecnûn’u çeşitli açılardan değerlendirecek çalışmalar için kaynaklık yapacak mahiyettedir.

¹¹ Rıza Tevfik’in terekesinden çıkan ve yukarıda bahsi geçen belgede de bu tür ifadeler yer almaktadır. Belgeyi yayına hazırlayan Abdullah Uçman da Rıza Tevfik’in Leylâ ve Mecnûn’la ilgili bu tür bir eser hazırlığında olabileceğine dair benzer kanaatlerini dile getirmektedir. Bkz. Abdullah Uçman, *a.g.m.*, s.272.

NOTLAR

1.

Ey varı yoğ eyleyen yoğu var

Yoğ varluğunda zann ü inkâr (32)

Ziyâ Paşa, Harâbât Mukaddimesi'ndeki tevhîd ve tehlîlini yazmazdan evvel Fuzûlî'nin bu fikirlerinden ve hatta üslûbundan ve tavrından müteessir olmuştur; bak:

Ey varlığı, varı var eden var

Yok yok, sana yok demek ne düşvâr¹² (229. s.)

2.

Endîşe-i zât kılmak olmaz

Bilmek bu yeter ki bilmek olmaz (48)

Çok mühim. Doğru ve güzel ifade edilmiş bir prensip.

Tefekkerü fî âlâ'illâhi ve lâ tefekkerü fî zâti'llâhi (Hadîs)¹³

Subhâne[ke] mâ 'arafnâke hağğa ma'rifetike yâ Ma'rûfû (Hadîs)¹⁴ (230. s.)

3.

Men gülşen-i cân içinde hârem

Âyîne-i 'aql-ı pür-gubârem (58)

Ne fevkalâde söz! Hakîkaten feylesoflara göre akıl tozlu, paslı bir âyîneye benzer. Hakîkati aksettirebilse bile bir sûret-i vâzihasını arz edemez. (230. s.)

4.

Ol gün ki yoğ idi mende kudret

Kılduñ maña gaybetümde rağbet (60)

...

Râh-ı talebüñde bî-ğarârem

Ammâ talebümde şermsârem (67)

¹² Ziyâ Paşa, **Mukaddime-i Harâbât**, Matbaa-i Ebüzziyâ, Kostantiniye 1311. s. 5.

¹³ "Allah'ın yarattıkları üzerine düşünün, Allah'ın zâtı üzerine düşünmeyin." (Münâvî, Zeynü'd-dîn Muhammed, **Fezû'l-kadîr Şerhi Câmi'i's-Sagîr**, I-VI, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1938, C: III, s.263.)

¹⁴ "Seni tesbih ve takdis ederiz, seni hakıyla bilemedik ey Ma'rûf." (Münâvî, Zeynü'd-dîn Muhammed, **Fezû'l-kadîr Şerhi Câmi'i's-Sagîr**, I-VI, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1938, C:II, s.410; Âlûsî, Şehâbüddîn Mahmûd b. Abdullah, **Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, I-XXX, Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, C:IV, s.79; C: XVII, s.202.)

Bu beyitleri okurken Hâmid'in Makber'i ve o mersiye'nin mûsikîsi ve âhengi ve Hâmid'in hâzî'âne ve mahviyet-perverâne vaz' u edâsı hâtırına geliyor. Hele şu mısra kulağımda çınlıyor:

Ben hangi hakîkate misâlim¹⁵ (231. s.)

5.

Men 'akldan isterem delâlet

'Aklum maña gösterür dalâlet (71)

Hâmid, Fuzûlî'den müte'essir bulunduğunu gizlememiş, Makber'de bu beyti naklettikten sonra,

Her şey geliyor bana fuzûlî¹⁶

diyerek îmâ etmiştir. (231. s.)

6.

Tahkîk yolunda 'akl n'êtsün

A'mâ vü garîb hânda gêtsün (72)

Pek mühimdir! Şüphe yoktur ki Fuzûlî, hakâyık-ı ledünniyenin akl ile katıyyen idrâk olunamayacağına mu'tekiddir ve kâ'ildir. Bu i'tikâdını da tasavvuf ta'limâtından almıştır. Bu vaz'iyet-i zihniye tamamen sûfiyânedir. Tasavvuf kat'ıyyen rasyonalizmi ve sansüalizmi aynı nefretle telakkî ve aynı kuvvetle reddeder. Bu türlü düşünüş Filotinus'undur ki tasavvufda esâsî bir akîdedir. (231. s.)

7.

Dünyâ nédür ü ta'allukâtı

Endîşe-i mevtdür hayâtı (76)

Burada Fuzûlî tıpkı Eflâtûn gibi söz söylüyor. Eflâtûn, "Felsefenin menşe'i ölüm düşüncesidir." demişti. (231. s.)

8.

Bildüm bu imiş senüñ murâduñ

Kim ehl-i kemâl ola 'ibâduñ (86)

Kitâb-ı hikmettir bütün kâ'inât

'İrfân olsa gerek maksad-ı hayât

Rızâ Tevfîk (231. s.)

9.

Hâşâ ki bu bârgâh-ı 'âlî

Bir dem eyesinden ola hâlî (125)

Eyesinden : Ya'ni sâhibinden. (232. s.)

¹⁵ Abdülhak Hâmid Tarhan, **Bütün Şiirleri 2 (Makber, Ölü, Hacle, Bâlâdan Bir Ses)**, Haz. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s.60.

¹⁶ **A.e.**, s.83.

10.

*Hakḳā ki hemīn vücūd birdür
Bir zāta vücūd münḥaşırdur (131)*

*'Aksidür anuñ vücūd-ı ağyār
Ma'nīde yoḡ i'tibār ile var (132)*

Parmenides düşüncesi. (232. s.)

11.

*Var olanı ḫalk yoḡ şanurlar
Yoḡ varluḡına aldanurlar (133)*

Zarîf ve mühim. Fuzûlî'nin bi'l-hassa gazellerinde, kasîdelerinde ve daha bazı eş'ârında gâyet soğuk ve ma'nâsız ve cân sıkacak derecede göze batan bir hüner-perdâzlık gayreti var ki kelime oyununa münhasırdır ve mâhiyyet-i san'atı pek yanlış anladığına, san'atı sînâ'at-ı lafzıyye ma'rifetinden ibâret bildiğine delâlet eder ve böyle bir galîz hatâya kurbân olduğuna insân çok acır. Bununla berâber sâlim mizâcının ve cidden âşık yaratılmış olan rûhunun sıfat-ı kâşifesini teşkil eden bir "ihlâs-ı sâde-dilâne" var ki hiçbir Osmanlı şâ'irinde bu derecesi görülmemiştir ve Fuzûlî'nin o ma'hûd tatsız sanâyi'-i edebiyeye ile dolu eserlerinde bile bizi meftûn eden bu hiss-i ihlâstır. Eski tarzda kasîde-perdâzlıktan ve gazel-serâlıktan ve bu münâsebetle 'acîb mazmûnlar icâd edip sanâyi'-i edebiyeye 'arz etmekten fâriğ olup da ciddî düşüncelerden ve samîmî duygulardan ilhâm aldığı zamânlar, işte bu münâcât ve emsâli gibi pek güzel ve mühim yazıyor ki münhasıran o ihlâs-ı sâf-derûnânenin eser-i ilhâmâtıdır. Fuzûlî'de bilerek bilmeyerek beğendiğimiz de ancak bu safvet-i vicdândır ki cilve-i dehâdır. Fuzûlî'den çok müteessir olmuş bulunan 'Abdülhak Hâmid, onun bu temîz ve yüksek rûhuyla samîmiyen temâsta bulunabilmiştir. (233. s.)

12.

*Taḫkîk-i şıfâta kâni' olḡıl
Endîşe-i zāta mâni' olḡıl (136)*

*Ol perdeye kimse rāh bulmaz
Taḫkîk bil anı bilmek olmaz (137)*

Tefekkerü fî âlâ'illâhi ve lâ tefekkerü fî zâti'llâhi¹⁷. (233. s.)

¹⁷ Bkz. 12. dipnot.

13.

Her rişte ki Hâk ‘ıyân édüpdür

Ser-riştesini nihân édüpdür (140)

Çok güzel, çok mühim. Çünkü şunu demek istiyor: Silsile-i hâdisât pek ‘ıyân ve bedîhî olduğu hâlde ser-riştesi en mübhem sırr-ı gâmızdır. (233. s.)

14.

Bir kimse eger olaydı āgāh

Kim halkı nişe yaradur Allāh (141)

Mümkün ki irâdetiyle ol hem

Halk édebileydi özge ‘ālem (142)

Bu sâf-derûnluktur, çünkü bir şey yaratmak o kadar âdî bir hüner değildir ki öğrenilebilsin. (233. s.)

15.

Ṭa ‘n étme ki çarh bî-vefâdur

Dā‘im işi cevriye cefâdur (146)

Şerh eyle maña ki çarh n ‘étidi

Andan né cefâ zuhûra yetdi (147)

Çok doğru hem “*moderne*” bir düşünüşdür. Âferîn Fuzûlî! Fakat felekten şikâyetin yanlış ve haksız ve câhilâne bir tavr-ı tazallüm olduğunu iddi‘â eden bu üslûb-ı hakîmâneyi de belki Firdevsî’den öğrenmiş olsa gerektir. (233. s.)

16.

Ey rûh ki cām-ı cehl édüp nüş

Ḥubb-i vaṭan eylediñ ferāmūş (156)

Burada vatan, tamâmen Filotinus’un düşündüğü mebde’dir. (233. s.)

17.

Ey kadri bülend pâdişeh ṭur

Luṭf ét şeb-i Ḳadr kadrin artur (223)

Ṭur: “Kalk” demektir. (236. s.)

18.

Başduñ ayağun bu çār-ṭāka

Çıhdun derecât-ı nüh-revāka (229)

Nüh-revāk: “Dokuz felek” demektir. (236. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

19.

*Deryâda olup ganiî güherden
Zevkile dönende ol seferden (246)*

Dönende : “Döndüğün zamân”, Âzerî şîvesi. (237. s.)

20.

*Tâ olmaya resm-i şî'r mefkûd
Ebvâb-ı fûnûn-ı nazm mesdûd (318)*

*Lâzım maña oldu hıfz-ı kânûn
Zabt-ı nesağ-ı kelâm-ı mevzûn (319)*

Çok mühimdir ve Fuzûlî'nin kendi devrine ve içinde yaşadığı cemâ'atın seviye-i fikriyyesine nisbetle çok yüksek bir adam olduğunu isbât eder. Fuzûlî'nin dehâsı bu mukaddimâtta vâzihan görünür. (240. s.)

21.

*Tedbîr-i gam étmek olmaz oldu
Geldüm gérü gétmek olmaz oldu (520)*

Ne güzel sehl-i mümteni‘ ifâde! (247. s.)

22.

*Bir mey maña şun ki mest ü medhûş
Dâ'im özümü kılam ferâmûş (523)*

*Né geldüğümü bilem cihâna
Né anı ki niçedür zamâne (524)*

*‘Âlem gözüme görünmeye hîç
Bu riştede bulmayam ham u pîç (525)*

İçkiden maksad budur şarkta. Şarklıların içkiden bekledikleri lutf, zihni uyuşturmaktır, eziyyet-i hayâta karşı bî-his ve bî-hûş olmaktır; müşkilâtı iktihâma çalışmak değil! (247. s.)

23.

*‘Işk idi ki oldu hüsne mâ'il
Hüsni né bilürdi tıfl-ı gâfil (542)*

Bu gâyet belîğdir ki nazariyyesini söyler. (247. s.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013*

24.

Deryā-yı belā cebīn-i pāki

Çīn cūnbişi mevc-i sehm-nāki (569)

Çīn: Ya'nî çin-i cebīn, alnının buruşmaları, çizgileri. (248. s.)

25.

Çeşm-i siyehine sürmeden 'ār

Hindūsına sürme hem giriftār (570)

Giriftār : Tutkun, ya'nî âşık. (248. s.)

26.

La'l ü düri gösterürdi her dem

Evrāk-ı gül içre 'ıkd-ı şebnem (573)

La'l ü düri :Dudakları ve dişleri. Çok güzel. (249. s.)

27.

Ağzı şıfatın hod étmek olmaz

Esrār-ı nihāna yetmek olmaz (589)

Ağız, nokta-i mevhûme. (249. s.)

28.

Girdāb-ı belāya oldılar ğarğ

Çalmadı aralarında bir fark (597)

Evzā'-ı muhālif oldı yeksān

Güyā iki tende idi bir cān (598)

Vahdet. Yek-vücûttur âşık u ma'sûk. (249. s.)

29.

Meşğ étmeye Kays alsa bir hağ

Leylī kaşı idi aña ser-hağ (603)

Fuzûlî hurûfî idi. (250. s.)

30.

'Işğ olduğı yérde mahfî olmaz

'Işğ içre olan karar bulmaz (607)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

*'Işk âteşine budur 'alâmet
Kim baş çeke şu 'le-i melâmet (608)*

Aşkın alâmeti. Aşk bahsinde zikre şâyândır. (250. s.)

31.

*Bir gâyete yetdi neş'e-i hâl
Kim oldu havâs-ı 'aql pā-māl (610)*

Akl-ı vesvâs u müzevvir, her sa'âdete mâni'dir. (250. s.)

32.

*Merdümden olam déme kenâre
Merdüm göz içindedür né çâre (615)*

Fenâ ve soğuk cinâs-ı lafzî oyunları. (250. s.)

33.

*Ref' oldu hicâb-ı şâhid-i râz
'Işk oldu melâmet ile dem-sâz (617)*

Bu melâmet ve rüsvâyılık, samîmî aşkın şartıdır. (250. s.)

34.

*'Işk ile riyâ degül muvâfık
Rüsvây gerek hemîşe 'âşık (642)*

Âşık rüsvây olmalı ve melâmet-i nâsa ma'rûz kalmalıdır ki aşkın sadâkati şüpheyeye mahal vermesin. (251. s.)

35.

*Niçün özüñe ziyân édersen
Yaşsi aduñi yaman édersen (648)*

édersen : édipsen. Nüsha (251. s.)

36.

*Nâzük beden ile berk-i gülsen
Ammâ né déyem ki ben yönülsen (650)*

Yönül dediği hafif demektir ki hafif meşrep demek istiyor. (251. s.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013*

37.

Mey gerçi şafâ vérür dimāğa
Ahduğı için düşer ayağa (654)

“Ayağ” cinâsı. (252. s.)

38.

‘İşkuñ kılmazdı kimse yādın
Ha senden eşitdüm imdi adın (687)

Ha : Azerice “işte” demektir. (253. s.)

39.

Sākī getir ol mey-i muğānı
Kim unudalum ğam-ı cihānı (724)

Rahm eyle ki kaşd-ı cān éder ğam
Bağrum sitemile kan éder ğam (725)

Kıl ‘aqlumı bāde ile zā’il
Çerhüñ siteminden eyle ğāfil (726)

İçki hakkında zikre şâyândır. İçki hakkındaki mülâhazamı isbât ediyor. (255. s.)

40.

Elbette bu od ki düşdi cāna
Āhır dutuşup çeker zebāne (869)

Çeker zebāne : Alev vermek (260. s.)

41.

Şahrāya düşüp güneş mişāli
Tenhā yürür oldı lā’übālī (899)

Güzel teşbîh Mecnûn için. (261 s.)

42.

Efgānı érürdi āsmāna
Efgānı eşer éderdi cāna¹⁸(907)

¹⁸ Bu beyit, Rıza Tevfik’in notlarını kaydettiği nüshada yer alan

Efgānı yetürdi āsmāna
Āteş şalup āh ile cihāna

şeklindeki beyit için nüsha farkı olarak metnin üstüne kaydedilmiştir ve LM’de yoktur. LM’deki varyant şu şekildedir:

Diğer bir nüshada. (262. s.)

43.

Étmiş elifin sitem yüki dāl
Ḳılmış ḳalemin felek ḡamı nāl (918)

Nāl : Kamış kalem içindeki teller demektir. (262. s.)

44.

'Aḳlı ola mı müdām mestüñ
İmānı olur mu büt-perestüñ (960)

Çok güzel sehl-i mümteni'. (264. s.)

45.

'Işḳ derdi ey mu 'ālic ḳābil-i dermān degül
Cevherinden eylemek cismi cüdā āsān degül (1016)

Sûfiyâne aşk ta'rîfi için pek mühim misâl¹⁹. (266. s.)

46.

Artur maña zevḳ u şevḳ-ı Leylî
Dā'im maña anda ḳıl tecellî (1118)

Tam sûfiyâne. (270. s.)

47.

Sensen maña hem-dem-i muvāfiḳ
Dāḡile olur hemîşe 'āşık (1152)

Dāḡ ile: Cinâs-ı lafzî. (271. s.)

48.

Gel ağlayalum bu mâcerāya
Bir dem ḳoşalum şadā şadāya (1157)

Ḳoşalum :Birleştirelim, terfîk edelim. *Ḳoşmak*, bu ma'nâdandır. "Ahmed Aḡa, hâli vakti yerinde bir adamdır, on iki çift *koşar*." derler. Şiir manzûmesinin adı *koşuktur*; çünkü en mühim şartı hem-kâfiye iki kelimeyi iki mısra'ın sonuna *koşmaktır*. Asker ma'nâsına gelen "*koşun*" da bu ma'nâya gelir. (272. s.)

Eḡḡāni yetürdi āsmāna
Eḡḡān ile āsmāni cāna

¹⁹ Bu not, bu matla ile başlayan gazelin tamamı için düşülmüştür.

49.

Gez bir niçe gün menümle hem-rāh
İnsān déyüp étme menden ikrāh (1179)

Güzel! İnsândan ikrâhı, şâyân-ı dikkattir. (273. s.)

50.

Bi'llāh ser-i kūyına gédende
Her çizginüben tavāf édende (1207)

Çizginmek : Dolanmak (274. s.)

51.

Atup göge dūd-ı şu'le-i āh
Öz sāyesin étmez idi hem-rāh (1217)

Fuzûlî, mizantrop²⁰ bir adamdır ve haklıdır.(274. s.)

52.

Üftādelügüm gör étme ihmāl
Rahm ét bir ayağıle elüm al (1219)

Ayağ: Cinâs-ı lafzî. (274. s.)

53.

Dihkân-ı faşîh-i Fārisî-zād
Bu gülşene beyle dikdi şimşād (1223)

Bu şâyân-ı dikkattir ve Fuzûlî'nin ne kadar rûhen 'Acem olduğunu gösterir. (274. s.)

54.

Höşdur taleb-i vefāda hālūñ
Güyā ki fenādadur vişālūñ (1271)

Çok güzel, sūfiyâne bir fikri edā etmiş. Böyle düşünüşler, böyle ifâdeler, bana Hâmid'in "Makber"ini andırıyor ve hiç şüphem yok ki Hâmid, Fuzûlî'nin o samîmî ifâdesine mü'essir bir âheng-i şi'r veren edâyı herkesten iyi duymuş ve en samîmî sözlerinde o mûsikîyi pek güzel ve pek mâhîrâne taklid edebilmiştir. O kadar ki Hâmid ("Makber"i yazan Hâmid!), Londra'da büyümüş ve terbiye olmuş bir Fuzûlî'dir. (276. s.)

55.

Nāçār kılup taḥammül ü şabr
Ol kesre dilerdi gaybden cebr (1282)

²⁰ İnsandan nefret eden kimse.

Kesr, burada "kırık" demektir. *Cebr* de, asıl Arapça'da kırık bir kemiği hâl-i tabî'îsine ircâ' edip yapıştırmaktır. (277. s.)

56.

Zahmına urup şükûfe merhem
Panbuğ yeñiler aña demâdem (1327)

Yeñiler : Ya'nî yarasının pamuğunu tazeler. (279. s.)

57.

Sebze güle vârdi mâli bâcın
Yér sebze ye mülkinüñ harâcın (1328)

...

Pülâd deminde cân bulurdu
Şemşîr-şifat zebân bulurdu (1334)

Garîb ve pek zevzek düşünceler. Bu düşünüş edebiyât-ı atîkanın sıfat-ı kâşifesi olan ma'neviyet-i 'acîbenin eseridir. (279. s.)

58.

Hürşîd-i çerâğ-ı çeşm-i 'âlem
Gökden yére düşdüğünde her dem (1336)

Tahkîk édüben çıhup gümândan
Bilmezdi zemîni âsmândan (1337)

Bu mübâlağa dahi hoş. Bu 'asrîdir, yeni düşünüşdür. (279. s.)

59.

Ey ebr maña demî vefâ kııl
Düşdi saña hâcetüm revâ kııl (1368)

Demî : Acem tarz-ı ifâdesi, "bir dem" demektir. (280. s.)

60.

Her kim gerek öz işinde kâmil
'Âşık né revâ ki ola 'âkııl (1387)

Aşk bahsinde şâyân-ı nazâr u zikrdir. Aşkın kemâli ancak dîvâneliktedir, demek istiyor. (281. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

61.

*‘Akl u şabr u dil ü ten gétdi bi-ḥamdi’llāh kim
Sefer-i sāḥil-i deryāya sebük-bār olubem (1403)*

Bu sūfiyâne ve ma‘nâdârdır. (281. s.)

62.

*Mecnūn ile Leylî’ni berāber
Ger kimse dér ise ḳalma bâver (1408)*

Bâver : İ‘timâd [282. s.]

63.

*İḳbālūme yoḥdur i’timādum
Müşkil görünür menüm murādum (1480)*

Güzel sehl-i mümteni‘. (285. s.)

64.

*Peykân süñük içre oldı peyvend
Gül şāḥlarında ḡonca mānend (1573)*

Eski Türkçe *süñük* kemik demektir. (288. s.)

65.

*Baḡladı iki gözin ki kûrem
Aḥvāl-i cihāna bî-şu‘ürem (1681)*

Kûrem: Ya‘nî a‘māyım. (293. s.)

66.

*Bend eylemesem öñin demādem
Seylāba géder tamām-ı ‘ālem (1690)*

‘Acem mübālaḡası. (293. s.)

67.

*Gör anı ki her nihāl-i serkeş
Şudandur ü şarf eyler āteş (1708)*

şarf: *şudan*. Eski nüshada. (294. s.)

68.

*Pā-būsına bulmayup ḥinā dest
Étmişdi anı ḡam ile pā-best (1728)*

Étmişdi anı ḡam ile pā-best : *Çekmişdi neḡāreni üni pest*. Nüsha. (294. s.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013*

69.

Gel terk-i teğallüb ü sitem kıl

Tañrını arada gör kerem kıl (1740)

Tañrını arada gör : Diğerin arada gör. (Eski nüshada) (295. s.)

70.

Endişe-i zevk u 'ayşden pāk

Seylābda şan géderdi hāşāk (1788)

Eski nüshada *seyl içre şağın* yazılmış ki *şağın*, "sanki" demek olduğuna nazaran pek fark yoktur. *Şağınmak*, "düşünmek" demektir. *Şağın*, emr-i hâzırdır, "düşün" demektir. (297. s.)

71.

Men hōd olubem hayāle kâni'

Sen lāyikuñ isteseñ né māni' (1892)

[Kaldım, yaşarım] cihānda tenhâ

A'mâ gibi bir hayāle kâ'il²¹. Makber/Abdülhak Hâmid. (301. s.)

72.

Ey gevher-i tāt ü tāt-ı tārek

Mağşūduña yetdüğüñ mübārek (1908)

Tārek :Başın tepesi, her şeyin en yüksek noktası. (301.s.)

73.

Ġayre şalup mihrüñi bizden şavutduñ 'ākıbet

Terk-i mihr étdüñ tarīk-ı zulmi dutduñ 'ākıbet (1926)

Cinās-ı lafzîye pek güzel mişāl. *Mihr*, hem güneş hem mahabbet demektir. *Zulm*, hem karanlık hem de zâlimlik demektir. (302. s.)

74.

Ref' oldı 'alāme-i menāzil

Ol pīre tereddüd oldı müşkil (2039)

Tereddüd : Gidip gelmek. (307. s.)

75.

Ger tıflluğuñda mest ü bī-bāk

Şahrāya düşüp yahañ kılup çāk (2061)

Yağañ :Tonuñ. Nüsha / Tonuñ: Elbiseni. (308. s.)

²¹ Abdülhak Hâmid Tarhan, a.g.e., s.60.

76.

Kâfûr-veş oldı müşg-i nâbum

Bu şubhda sensen âftâbum (2071)

Saçım sakalım müşg-i nâb gibi siyâh iken kâfûr gibi ağardı. (308. s.)

77.

Olmağ elifüm karîne-i dâl

Meylüm saña olmağınadur dâl (2072)

Boyum büküldü ise sana meylimdendir. (308. s.)

78.

Câna tama 'étme kim menümdür

Terk eyle teni ki meskenümdür (2109)

menümdür : menüm var / meskenümdür : meskenüm var. Nüsha (309. s.)

79.

Dünyâ ki nigâr-ı dil-rübâdur

Zinhâr inanma bî-vefâdur (2162)

İnanma : Şağınma. Nüsha. Ya'nî zannetme, düşünme. (311. s.)

80.

Bârân kimi daşa urdı başın

Mey kimi ayağa tökdi yaşın (2180)

Yine “ayağ” cinâsı! (312. s.)

81.

Erbâb-ı kemâle ol 'ıyândur

Kim hüsn ile 'ışk tev'emândur (2207)

...

Olmaz ise 'ışk hüsn olur h'âr

'İşk iledür ehl-i hüsn bāzār (2211)

Hüsn ve aşk hakkında nazariyyedir ve zikre şâyândır aşk bahsinde. (313. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

82.

Şîr olmuş idi enîs-i naḥçîr
Naḥçîr emerdi şîrden şîr (2236)

...

Bél olmuş idi elinde dırnağ
Yerden şavururdu başa toprağ (2240)

Acem mübâlağası, soğuk nevâ.

Bél: Bel, ya'nî çapa bâğçe bellemek için. (314. s.)

83.

Bir la 'l yudup sipihr nâ-yâb
Gösterdi yérine miñ dür-i nâb (2250)

Ya'nî kıpkırmızı bir renk ile batan güneşi yutup onun yerine binlerce yıldız gösterdi. Hoş hayâl. (315. s.)

84.

Kaṭra kaṭra ḥakîm-i eflāk
Haşhâşlarında dutdı tiryāk (2252)

Bu 'acîb haşhâş teşbîhi evvelce de geçti, zikre şâyândır. (315. s.)

85.

Girdâba düşüp sefîne-i Mâh
Ḳıldı özine mecerreden râh (2254)

Mecerre: Kehkeşân (315. s.)

86.

Şaçıldı 'Uṭârid'üñ midâdı
Arturdu bu şaḫhaya sevâdı (2255)

Midâd: Mürekkeb. (315. s.)

87.

Deprendi ser-i sinân-ı Behrâm
Feth oldu aña vilâyet-i şâm (2258)

Şâm, ya'nî akşâm. (315. s.)

88.

Gerdüna şevâbit oldu mismâr
Tâ tökmeye dün bisâṭı perkâr (2261)

Mismâr: Çivi / *Dün*: Tün, gece. (315. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

89.

Gīsūsına vérdi Sünbüle táb

Müşg üstine tókdi ‘anber-i nāb (2267)

...

Mecnūn mütehayyir ü perīşān

Çalmışdı sipihr işinde hayrān (2280)

Felekiyyâta ma‘lûmâtını ızhâr için bu gevezelikleri yapıyor. Şeyh Gâlib bu fikirleri hemân aynen almış ve Fuzûlî'nin bu edâsını da tamâmen taklîd etmiş ve taklîde özenmiştir. Hüsn ü Aşk'ında "Mi'râciyye"ye bakınız. (316. s.)

90.

Evvel olup āsmāna mā'il

Şerh étدی 'Utârid'e ğam-ı dil (2283)

'Utârid, muhâsib-i felekiyyân 'addolunmuştu. (316. s.)

91.

Ey fark-ı emel külâh-dûzı

Şāhib-raġam-ı berāt-ı rûzî (2301)

Ey emel başına külâh diken! (317. s.)

92.

Mürġ-ı dem-i şubh çekdi āvâz

Zāġ-ı şeb-i tîre kıldı pervâz (2332)

Koca Fuzûlî İran'ın son şâir-i ser-bülendi Kâ'ânî (ö. 1270/1854) bile senden iktibâs-ı hayâl etmiş. Bir meşhûr kasîdesinde:

Düşîne çün keşîd şeh-i zeng leşkerā

Sulţān-ı Rūm rā zi-ser üftād efserā²²

matla'ı ile söze başladıktan sonra vukû'-ı ġurûbu şöyle tasvîr ediyor ki bu hayâl senindir:

Bāz-ı sepîd-i rûz bi-perrîd ez-âşiyān

Zāġ-ı şeb-i siyāh bi-ġüsterd şehperā²³ (318. s.)

93.

Bi'llāh ġüzer étseñ ol yañaya

Raġm ét men-i zār ü mübtelāya (2354)

Yañaya: İfâde-i 'Acemiyye. (319. s.)

²² "Dün gece zenci padişahı asker çekince, Rum hükümdarının tâcı başından düştü." **Dîvân-ı Hakîm Kâ'ânî**, Meşhed 1302, s. 5. (*Kâ'ânî Dîvânı*'nin bu neşri, şâirin *Perîşân* adlı mensur eseriyle birlikte aynı kitapta yer almaktadır. Bu kitapta ayrıca Reşidüddin Vatvat'ın *Hadâ'iku's-Sihr fi Dekâ'iki's-Şi'r* adlı eseriyle Fûrûġî'nin *Dîvân-ı Gazeliyyât* adlı eseri de bulunmaktadır. Kâ'ânî'nin söz konusu kasidesi "Der-medh-i Hâcî Esedu'llâh Hân-ı Şîrâzî" başlığını taşımaktadır.)

²³ "Gündüzün beyaz doğanı yuvadan uçtu, siyah gecenin kargası kanatlarını açtı." **A.e.**, s. 5.

94.

*Bir zulmdürür bu âşikâre
Elden né gelür muña né çâre (2361)*

Ne güzel sehl-i mümteni'. (319. s.)

95.

*Sen kim şeh-i kişver-i rızâsen
Her kime dilersenñ âşinâsen (2368)*

rızâsen : *ziyâsen*. Nüsha (319. s.)

96.

*Fuzûlî nâme-i dildâr bir ta'vîzdür güyâ
Kim ansuz haste-diller hâtırı bir dem qarâr étmez (2383)*

Ta'vîz, "muska" demektir. (320. s.)

97.

*Yâd-ı gamuñ ile olmuşem şâd
Sen şâd olasen hemîşe men yâd (2409)*

Yâd-ı gamuñ ile: Eski nüshada "Yâd eylemegüñden", ya'nî seni yâd etmekten.

Hemîşe ben yâd: Ya'nî yabancı. (321. s.)

98.

*Mey âyine-i cihân-nümâdur
Hâki zer éden bu kîmyâdur (2429)*

*Bu fâ'ide bes degül mi andan
Kim fâriğ éder gam-ı cihândan (2430)*

Şarâbı şarklı bu i'tikâd ile içer. (322. s.)

99.

*Bir h'âb ü hayâl imiş bu 'âlem
Bu h'âb ü hayâle olma hurrem (2431)*

İdealizm.

*Küllü mâ fi'l-kevni vehmün ev hayâl
Ev 'uküsün fî merâyâ ev zılâl²⁴*

Monlâ Câmi. Fakat fikir Eflâtûn'undur. (322. s.)

²⁴ "Kâinatta her şey bir vehim veya bir hayaldir ya da aynalardaki akisler veya gölgeler gibidir." Hâşim Rızâ, *Dîvân-ı Kâmil-i Câmi*, Çâphâne-i Pîrûz, Tahran 1341, s.497.

100.

Gün günden olup harāb hāli

Kalması sağalmak ihtimali (2441)

Şağalmak: İyileşmek. (322. s.)

101.

Cānāneye cān véren yetüpdür

Cān vérmeyen arada itüpdür (2471)

Yetüpdür: Vâsıl olur. / *İtüpdür* : Yitüpdür, mahv olur. (323. s.)

102.

‘Işık resmin ‘aşıık öğrenmek gerek pervāneden

Kim köyer gördükde şem ‘üñ āteş-i sūzānına (2478)

Göyer, ya ‘nî yanar. *Göyer*: Aslı “göyündürmek”, yakmak demektir; “göymek”, yanmak. (324. s.)

103.

Ser-menzile mi özüñ yetürdüñ

Yā zulmet içinde yol itürdüñ (2500)

İtürdüñ : Gâ’ib ettin. (325. s.)

104.

Mātem-zedesen siyeh libāsuñ

Kimdür ola nişedür bu yasuñ (2501)

Nişedür : Ne işe! Ya ‘nî ne maksadla? Niçin? (325. s.)

105.

Göñlüñ hoş ise tebessüm eyle

Mihrüñ var ise terahhum eyle (2509)

Mihrde cinâs şemmesi var. (325. s.)

106.

Ġam bî-ħad ü men besî za ‘îfem

Men beyle ġama ħaçan ħarîfem (2517)

Ġaçan ħarîfem: Ya ‘nî ne zaman ve nasıl arkadaş olabilirim? (325. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

107.

V'er gönlüme vërsem istimâlet

Ṭâkatçe degül gam ü melâlet (2520)

Ṭâkatçe: Ya'nî dayanılacak derecede değil! (325. s.)

108.

Yâ Rab mütehayyirem men-i zâr

Mihnetlere olmuşem giriftâr (2527)

...

Tâ kurbe teveccüh étdüğüm çağ

Alnum açuğ ola vü yüzüm ağ (2535)

Leylâ nazarında da asıl aşk, aşk-ı hakîkidir. Mecnûn burada vâsita oluyor. O mecâzdır, kantara-i hakîkattir. Ondan geçip aşk-ı hakîki olan aşk-ı İlâhiye vâsıl oluyor. (326. s.)

109.

Çekdi ceresü'r-rahîle âvâz

Resm-i ħudi étdi sârbân sâz (2544)

Ceresü'r-rahîle: Göçmek zamânını ihtâr eden çan sadâsı. (326. s.)

110.

Efgâni édüp ceres ünin pest

'İşkî meyi étdi nâkanı mest (2547)

Ünin: Ya'nî sesini. Leylâ'nın figâmı çan sadâsını bastırdı ve aşkının şarâbı deveyi sarhoş etti. (326. s.)

111.

Sevdâ-zede nişedür dimâğuñ

Gögsüñde nédür bu eski dâğuñ (2551)

Nişe: Ya'nî ne işe; niçin dimâğın sevdâzededir demek. (327. s.)

112.

Men kimi yol elde ihtiyāruñ

Bir özge elindedür mehāruñ (2555)

Mehāruñ: Yuların. (327. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

113.

Göz açdı özini gördi itmiş

Hem-rāhı bıraḥmış anı gétmiş (2563)

İtmiş: Yitmiş, ya'nî gâ'ib olmuş olacak. (327. s.)

114.

Mecnûn dédi ehl-i 'ışk olur ḥ'ār

Hüsn ehlinedür şafā sezā-vār (2582)

Burada Mecnûn âşıklığın nasıl olması îcâb ettiğini nakl ediyor ki bu bahsde zikri lâzımdır. (328. s.)

115.

Rāḥatdan olan menüm kimi dūr

Ger şāmit ola degül mi ma'zūr (2589)

Ger şāmit: 'Acemî ifâde. (328. s.)

116.

Mecnûn-ı ḥazîn eşitdi sevgend

Gördi anı şî're ārzūmend (2592)

Sevgend: Ya'nî Leylâ'nın and verdiğini işitdi. (328. s.)

117.

Açılmadı ḥiç bābdan bāb

Tedbîrüme 'āciz oldı aḥbāb (2601)

...

El-kışşa vücūdum oldı berbād

Bir laḥza felekden olmadum şād (2606)

Bu Fuzûlî'nin hemân hemân kendi lisân-ı hâlidir. (329. s.)

118.

Faḫr mülkin dut ger isterseñ kemāl-i salṭanat

Kim bu mülküñ fethini fağfūr ü ḥākān étmedi (2612)

Sûfiyâne terk-i dünyâ. (329. s.)

119.

Tîğ-ı bî-dād ile her dem ḳanımı tökmek nédür

Ey felek her kim dem urdı 'ışkdan ḳan étmedi (2613)

“Dem” cinâsı. (329. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

120.

Giryân dédi ey gözüüm çerâğı

Vaḥşîlere él menümle yağı (2618)

Yağı: Yabancı, hattâ düşmen demektir. Aslı “yav”dır. Bu mısra’da bir mühim hatâ var. Aslı böyle olsa gerek:

Vaḥşîlere ehl ü benle yağı

Herhâlde “ehl” ile “yabancı” tezâdının lüzûm-ı tekâbülü revîş-i ma’nâdan âşikâr olmaktadır. (329. s.)

121.

Gülzâr-ı ümîdüm oldı sîr-âb

Yâ Rab bu hayâldür mi yâ h’âb (2628)

Hayâldür mi: ‘Acemâne edâ. (330. s.)

122.

Ḥikmet-i dünyâ vü mâfihâ bilen ‘arîf degül

‘Arîf oldur bilmeye dünyâ vü mâfihâ nédür (2660)

Şeyh Ni‘metu’llâh-i Kûhistânî’den hemân tercüme edilmiş gibidir. (331. s.)

123.

Çoḡ tecrübe kılmışem olur az

Ma ‘şûkına ‘âşîk eylemek nâz (2683)

Az: Zulüm. Cinâs. (332. s.)

124.

Ger maña ḡalk içre pervâ kılmaduñ ma ‘zürsen

Beyle tenhâluḡda kılmazsen maña pervâ nédür (2687)

Pervâ kılmaduñ: Taḡayyüd etmek, ‘alâkadâr olmak. (332. s.)

125.

Yakmaḡa meni yeter hayâlüñ

Yohdur maña tākāt-i vişâlüñ (2692)

Bir eski nüshada şöyle: “Yandurmaḡuma”. Ya’nî beni yakmaḡa demek. (332. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

126.

*‘İşk étdi binā-yı vaşlı muhkem
Ma ‘nīde meni senüñle hem-dem (2697)*

*Ref’ oldı bu i ‘tibār-ı şüret
Hāşā ki olam şikār-ı şüret (2698)*

Bu sözler Mecnûn’un aşk-ı mecâziden geçip vuslat ile son mertebe-i aşka vardığını ve nihâyet ma‘şûk ile yek-vücûd olduğunu ve bu mertebe-i vahdette sûrete i‘tibâr kalmadığını anlatmak için yazılmıştır ve güzel yazılmıştır. Kitâbın en mühim yeri budur. Aşk-ı Felâtûnî nazariyesi budur. (332. s.)

127.

*Çün men reh-i ‘ışk dutma elden
Nāmūsuñı şaħla her halelden (2724)*
reh-i ‘ışk tutma elden : reh ü resm-i ‘ışk tutaldan. Nüşa. (333. s.)

128.

*Hayāl ile tesellīdür gönül meyl-i vişāl étmez
Gönülden daşra bir yār olduğın ‘āşık hayāl étmez (2727)*

...

Sûfiyâne aşk nazariyesini bu gazel ile ikmâl etmiş oluyor. (334. s.)

129.

*Hün-āb-ı gam ile doldı gönülüm
Gonca şıfatı dutuldu gönülüm (2759)*
şıfatı tutuldu : şıfatını tutdı. Nüşa (335. s.)

130.

*Olan naqd-i hayâtın ‘āşıkun ma ‘şûka şarf eyler
Bu zulmi āh eger ma ‘şûkına ‘āşık halāl étmez (2771)*
Ya‘nî etmezse yazık! (336. s.)

131.

*Gülzāra henüz yetmedin hār
Gül kıldı vedā‘-ı şaħn-ı gülzār (2779)*
yetmeden : yetişmeden. Nüşa (336. s.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013*

132.

*Sâkî göze geldi neş'e-i mey
Bir niçe kadeh yürüt peyâpey (2814)*

Yine mey ve sâkî ve def-i gam. (338. s.)

133.

*Bir faşl ki dest-i gâret-i dey
Gülzâr bisâtın eyledi tay (2823)*

Dey: Sonbahâr, güz. (338. s.)

134.

*Pertev birağanda âftâbum
Bildüm ki vücûd imiş hicâbum (2853)*

*Yâ Rab meni ét fenâya mülhak
Kim râh-ı fenâ imiş reh-i Hak (2854)*

Şâyân-ı zikrdir. Tâmmâmen sûfiyâne bir felsefe edâ ediyor. (339. s.)

135.

*Za'f-ı teni ol maqâma yetdi
Kim bister içinde cismi yétdi (2860)*

Yétdi: Mağv oldu. (339. s.)

136.

*Dünyâ yedi başlu ejdehâdur
Endîşe-i ülfeti hatâdur(2900)*

Dünyâ yedi başlı bir yıldır

Meslû'ı anun hünerverândır²⁵

Ziyâ Paşa ki Kemâl'in tekdîrine müstahak olmuştu Tahrîb-i Harâbât'ta²⁶.(341. s.)

137.

*Añup tenhâluğı kabır içre nefret eyleme zinhâr
Tarîk-ı üns dut kim her avuç toprak bir âdemdür (2905)*

Hayyâmâne. (341. s.)

²⁵ Rıza Tevfik bu beyti, olduğundan biraz farklı bir şekilde kaydetmiştir. Beyit, Harâbât Mukaddimesi'nde şu şekilde yer almaktadır:

Gerdûn yedi başlı bir yıldır
Melsû'ı bütün hünerverândır

Ziyâ Paşa, **Mukaddime-i Harâbât**, Matbaa-i Ebüzziyâ, Kostantiniye 1311, s. 58.

²⁶ Bkz. Nâmık Kemâl, **Tahrîb-i Harâbât**, Matbaa-i Ebüzziyâ, Kostantiniye 1303, s. 71.

138.

Bahār eyyāmı girseñ lālezāra ḥākūñ eczāsın
Muḥakḳar görme kim her zerre bir cām ile bir Cem'dür (2909)

Hayyâmâne. (341. s.)

139.

Şevḳ ehline ḳurb ḥāşıl oldı
Deryāsına ḳaṭre vāşıl oldı (2922)

Mevlânâ'nın meşhûr teşbîhi. (341. s.)

140.

Ġam nüshasın eyleyende taḥrîr
Vérmişler aña bu nev' teşhîr (2924)

nev' : nev'a. Nüsha (342. s.)

141.

Sen şadḳası olduḡuñ perîveş
Şadḳa saña oldı ey belâ-keş (2931)

Şadḳa, kurbân demek mi acabâ? (342. s.)

142.

Hem-rāhum idüñ bu yolda ey māh
Hem-rāhu ḳoyup géder mi hem-rāh (2963)

Hem-râhını terk eder mi hem-râh

Abdülhak Hâmid²⁷. (343. s.)

143.

Gül dérđi ḥadîḳa-i emelden
Mey içdi şürāḫî-i ecelden (2989)

Çok belîğ. (344. s.)

²⁷ Rıza Tevfik, notları arasında Hâmid'e ait olduğunu kaydettiği bu mısraa yer vermektedir. Aynı mısra, müellifin terekesinden çıkan ve Abdullah Uçman'ın yayımladığı Leylâ ve Mecnûn ile ilgili belgede de bir beyit halinde şu ifadelerle birlikte yer almaktadır: "Hâmid Fuzûlî'nin bu fazla patetik olan tavrını Makber'de tamamıyla taklid etmiş, hatta Fuzûlî'nin bir beytini cüz'î bir ta'dil ile almaktan imtinâ edememiştir:

Hem-râhım idin bu yolda ey māh

Hem-râhını terk eder mi hem-râh (Hâmid)"

(Bkz. Abdullah Uçman, **a.g.m.**, s. 271). Ancak Makber'de, Rıza Tevfik'in notlarında yer verdiği bu beyit yer almamaktadır. Müellif muhtemelen bir hafıza yanlışlığıyla söz konusu beyiti ona benzeyen başka bir beyit ile karıştırmıştır.

144.

*Rûh oldu felekde rûha hem-râz
Ten oldu ten ile yérde dem-sâz (3005)*

Her şey aslına rücû' etdi. Filotinus. (345. s.)

145.

*Budur eşer-i maḥabbet-i pāk
Ḥoş mertebedür éderseñ idrāk (3011)*

éderseñ : kıłarsañ. Nüşa (345. s.)

146.

*Her laḫza kılırdı tâze mâtem
Kılmazdı fiğân ü nâlesin kem (3016)*

kem: az (345. s.)

147.

*Bîmâr teninde ḫalmayup tâb
Kılmışdı mezâra yaşlanup ḫ'âb (3018)*

yaşlanup : yaşdanup. Nüşa. Yasdanmakdan, yasdık! (345. s.)

148.

*Sermâye-i 'ömr gétdi elden
Sûd étmedüm étdüğüm 'amelden (3036)*

Çok belîğ ve sehl-i mümteni'.(346. s.)

149.

*Ammâ senüñ étdüğün ḫaḫâdur
Kim pîr-i ḫarîkatüñ hevâdur (3056)*

senüñ : ki sen. Nüşa (347. s.)

150.

*Şâ'irluğa iftiḫâr édüpsen
Kızbi özüñe şî'âr édüpsen (3057)*

Şâyân-ı nazardır. Fuzûlî nasıl böyle düşünebilir? (347. s.)

151.

*Şerḫ eylemek istedün fesâne
Kıldıñ söze anları behâne (3064)*

söze anları : anlar sözün. Nüşa. (347. s.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

152.

Sözdür güher-i hızâne-i dil

Izhâr-ı şîfât ü zâta kâbil (3072)

“Logos-verbe” nazariyyesini biliyor, hurûfî idi. (347. s.)

153.

Bîhûde yeter ta'arruz eyle

Ger kâdir iseñ cevâb söyle (3094)

Şeyh Gâlib, bu tavr u edâyı taklîd etmiş:

Engüşt-i haṭâ uzatma öyle

Beş beytine bir nazîre söyle²⁸ (348. s.)

KAYNAKÇA

Âlûsî, Şehâbüddîn Mahmûd b. Abdullah, **Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, 1-30 Cilt, Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1999.

CUNBUR Müjgan, **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.

Dîvân-ı Hakîm Kâ'ânî, Meşhed 1302.

Fuzûlî, **Leylâ ile Mecnûn**, (Haz.: Necmettin Halil Onan), Maarif Basımevi, İstanbul 1955.

Hâşim Rızâ, **Dîvân-ı Kâmil-i Câmî**, Çâphâne-i Pîrûz, Tahran 1341.

Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1286.

Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî, Yeni Şark Kütüphanesi İstanbul 1342.

KÜRKÇÜOĞLU Kemal Edip, “Fuzûlî'nin Bilinmiyen Şiirlerinden Birkaçı”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C: VI, S: 4 (1948), s. 319-328.

Münâvî, Zeynü'd-dîn Muhammed, **Fezû'l-kadîr Şerhi Câmî'i's-Sagîr**, 1-6 Cilt, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1938.

Nâmık Kemâl, **Tahrîb-i Harâbât**, Matbaa-i Ebüzziyâ, Kostantiniye 1303.

Şeyh Galib, **Hüsn ü Aşk**, (Haz. Muhammet Nur Doğan), Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2011.

TARHAN Abdülhak Hâmid, **Bütün Şiirleri 2 (Makber, Ölü, Hacle, Bâlâdan Bir Ses)**, Haz. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s.60.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi, S: XVIII-1 (2011), s.101-124.

UÇMAN Abdullah, “Rıza Tevfik'in Kaleminden Fuzûlî ve Leylâ ile Mecnun”, **Osmanlı Araştırmaları**, C:XXV (2005), s.203-224. (Mehmet ÇAVUŞOĞLU Armağanı I)

²⁸ Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk**, Haz. Muhammet Nur Doğan, Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2011, s. 428.

UÇMAN Abdullah, **Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Ziyâ Paşa, **Mukaddime-i Harâbât**, Matbaa-i Ebüzziyâ, Kostantiniye 1311.

ZÜLFE Ömer, "Rıza Tevfik'in Fuzûlî Dîvânı Üzerine Notları" **Ankara Üniversitesi DTCF**

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

